

Recepcia novšej slovenskej literárnej vedy v srbskom kontexte so zameraním na knižné preklady a vybranú kritickú reflexiu

Marína Šimáková Speváková

ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, M.: Reception of contemporary Slovak literary theory in the Serbian context with a focus on book translations and selected critical reflection

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 6, pp. 745-760

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.6.10>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0978-6954>

Key words: Slovak literary theory, reception, communication theory, translation, biliteracy

This contribution focuses on the reception of Slovak literary theory in the Serbian context since the 1980s. Against the backdrop of reception theory, literary communication, and dialogism, it provides an overview of book and selected journal translations into the Serbian language, considering individual components of the (meta) communication-dialogic process: the author, the structure of the source text, actors involved in the selection of texts, translators into Serbian, and broader cultural connections such as publishers and selected critical Serbian reception responses. In this context, the names of the founders of modern Slovak literary theory (Mikuláš Bakoš, the Nitra school, Anton Popovič, František Miko, Dionýz Ďurišin, Peter Zajac) and younger theorists resonate. From the Serbian context perspective, attention is paid to the involvement of bilingual and biliterate authors and translators in communication processes (literary scholar Michal Harpáň, linguist Miroslav Dudok), as well as other translators of Slovak literary theory. Another area under scrutiny is the updating of available Slovak literary studies works in selected critical reflections, along with an indication of the criteria for reception in the Serbian context.

Kľúčové slová: slovenská literárna veda, recepcia, teória komunikácie, preklad, biliterárnosť

Slovenská literárna veda sa od tridsiatych rokov 20. storočia formovala v dotyku so štrukturalizmom a s ruským formalizmom, pričom treba mať na zreteli, že slovenský štrukturalizmus vznikol „z impulzov českého štrukturalizmu, ruského formalizmu a scientizmu viedenského neopozitivismu“ (Matejov – Zajac 2005: 9). Neodmysliteľnou súčasťou literárneho života v tridsiatych rokoch bola i „navonok divná symbióza nového, racionálne podloženého vedeckého myslenia (formálna metóda a štrukturalizmus) a dosť iracionálneho umeleckého smeru (nadrealizmu)“ (Harpanj 2018b: 504). Premeny formálneho, štrukturalistického, neskôr semiologického, komunikačného a postštrukturalistického modelu slovenskej literárnej vedy sú spojené s menami bádateľov v rozmanitých výskumných oblastiach – verša, štýlu, žánrov, prekladu, intertextového nadväzovania i komparatistiky, ktoré v širšom kontexte rezonovali hlavne od sedemdesiatych rokov 20. storočia. Prenikali aj do priestoru srbskej (vtedy juhoslovanskej) čitateľskej recepcie, a to prostredníctvom prekladov a kritickej reflexie, ktoré otvárali nové dialogické meandre medzi dvoma literárnymi kontextami. Systematickejšie kontakty tohto typu sa rozvíjali najmä od osemdesiatych rokov.

I keď recepčná teória Hansa Roberta Jaussa odkazuje aj na dôležitosť prieskumu „dialógu medzi estetickým predmetom a jeho recipientom“ (Mikuláš 2016: 138), v príspevku sa nezaobieram kritériami recepcie H. R. Jaussa (s kategóriami horizontu očakávania objektivizovaného v diele a subjektívneho očakávania realizovaného u čitateľa) bez ohľadu na chápanie kategórie čitateľa, ktoré je v teórii recepcie tak či tak rozmanité.¹ Slovenské literárnoteoretické práce, ktoré boli reflektované v srbskom kontexte, vnímam predovšetkým podľa štruktúry a vlastností textov, teoretických kategórií, ktoré sú bližšie úvahám Stanleyho Fisha, ako aj podľa zložiek komunikačného procesu a ich funkcie v procesoch textovej (recepčnej) komunikácie, o ktorých písal Wolfgang Iser (Mikuláš 2016: 140). Zohľadňujem tiež úvahy Rudolfa Lesňáka o štruktúre predmetu recepcie podľa názorov Jurija Lotmana (Lesňák 1974) a úvahy Pavla Koprdu o recepčnom procese ako akte medzikultúrnej komunikácie (Koprda 2009: 2010). Metodológiu výskumu dialogických procesov medzi slovenskou literárnou vedou a jej srbskou realizáciou v prekladoch a kritike navyše ovplyvňuje samotný predmet výskumu, ktorým sú do srbciny preložené diela Nitrianskej školy v oblasti teórie literárnej (meta)komunikácie od Františka Mika a Antona Popoviča, ako aj preklady textov Dionýza Ďurišina, Petra Zajaca a v neposlednom rade texty zaradené do autorsky generačne rôznorodnej antológie *Modeli i diskursi nauke o književnosti. Izbor iz novije slovačke nauke o književnosti* (Modely a diskurzy literárnej vedy. Výber z novej slovenskej literárnej vedy, Harpanj 2018), ktorá predstavuje najsystematickejší prehľad vývinových premien novšieho slovenského literárnovedného myslenia v srbskom prostredí. Zaujímajú ma zložky (meta)komunikačného procesu: výber autorov, štruktúra a vlastnosti východiskového diela, prekladateľa, ale i širší

1 Kategórie čitateľa sa v teórii rôznia, napríklad Stéphan Sarkany uvádza štyri podoby čitateľa: viditeľný, skutočný, historický a virtuálny čitateľ (Sarkani 2001). V slovenskom kontexte uvádza napríklad Ján Števec naivného, sentimentálneho a diskurzívneho čitateľa (Števec 1972). Rudolf Lesňák pri výskume recepcie odlišuje adresáta virtuálneho ako kategóriu poetickú, zakomponovanú do štruktúry textu, a adresáta reálneho ako kategóriu adresáta mimotextového (sociologického, psychologického, estetického, literárnohistorického).

Novšia slovenská literárna veda v srbskom kontexte

Po druhej svetovej vojne, v rokoch 1945 – 1951, v slovenskej literárnej vede naďalej pôsobil štrukturalizmus v koexistencii s pozitivizmom a esejistickým pluralizmom. Začiatkom päťdesiatych rokov 20. storočia boli tieto tendencie vo vede politickým režimom zakázané a až v polovici šesťdesiatych rokov došlo k rehabilitácii štrukturalizmu spolu s medzivojnovou avantgardou. Rozhodujúcu úlohu v tomto procese zohral Mikuláš Bakoš (Harpanj 2018b). Preklady slovenských literárnovedných textov do srbského jazyka a kritická recepcia modernej slovenskej literárnej vedy sa objavujú v juhoslovanskom kontexte od sedemdesiatych rokov 20. storočia. Napriek politickej situácii vo vtedajšom Československu to bolo obdobie systematického a produktívneho rozvoja slovenskej literárnej vedy, čo znamená, že sa prekladalo synchronne alebo len s niekoľkoročným odstupom. Rozvoj slovenskej komparatistiky priniesli šesťdesiate roky spojené s pôsobením D. Ďurišina, A. Popoviča, výskumy zahraničnej literatúry, do ktorých prispeli Jozef Felix, Nora Krausová, výskum verzológie rozvíjaný M. Bakošom, Viktorom Kocholom a Viliamom Turčánym. Keď v roku 1967 vznikol Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky v Nitre, práca jeho zakladateľov F. Mika a A. Popoviča, ich rozvoj štrukturalistického myslenia, semiológie, literárnej komunikácie a metakomunikácie, ako i činnosť celého Kabinetu sa stala uznávanou nielen v Československu, ale aj v širšom európskom rámci (Valentová 2017; Špirk 2018). O úspechoch tohto pracoviska sa mimo územia Československa medzi prvými dozvedeli práve srbskí (srbochorvátski, respektíve juhoslovanskí) čitatelia prostredníctvom prvého výberu štúdií a ich prekladu M. Harpáňom, ktorý bol publikovaný v časopise *Delo* v roku 1982.

Tematické číslo srbského časopisu *Delo* venované Nitrianskej škole

Časopis *Delo*, avantgardne zameraný mesačník pre teóriu, kritiku a poéziu, bol v čase svojho vychádzania v rokoch 1955 – 1992 jedným z najvýznamnejších srbských a juhoslovanských literárnych časopisov a ako taký bol často cenzurovaný. V roku 1982 vyšlo jeho tematické číslo *Tekst i metatekst* (Text a metatext) venované slovenskej literárnej vede od šesťdesiatych rokov 20. storočia s dôrazom na teóriu komunikácie. Úvod k nemu s názvom *Interpretacija umetničkog teksta* (Interpretácia umeleckého textu) napísal redaktor, spisovateľ a prekladateľ Jovica Aćin – podľa neho „slovenská ‚škola z Nitry‘ zaslúžene na seba upozorňuje mnohých literárnych bádateľov na celom svete“ (Aćin 1982: 1), takže vďaka spolupráci s M. Harpáňom z Nového Sadu je *Delo* prvým zahraničným časopisom, ktorý prezentuje Nitriansku školu.

Vo výbere a preklade M. Harpáňa, literárneho vedca a profesora novosadskej filozofickej fakulty, sú v tematickom čísle *Delo* sprístupnené štúdie z rozmanitých oblastí výskumu Nitrianskej školy. Na prvom mieste je štúdia *Epika i lirika u sistemu književnosti* (Epika a lyrika v literárnom systéme) zakladateľa Nitrianskej školy F. Mika, teoreticky zdôvodňujúca epicko-lyrickú dichotómiu v literárnom systéme. Text sprístupňuje širokospektrálne uplatnenie Mikovej teórie systému výrazových kategórií a jeho dynamickej binárnej podstaty na

748 genologickú problematiku. Mikovo inovačné chápanie genologických vzťahov medzi lyrikou a epikou aj ich vzťahu k dráme je i v základoch učebnice *Teória literatúry* od M. Harpáňa, ktorej prvé vydanie vyšlo v roku 1986. Binárna typológia vzťahov medzi východiskovými textami a textom, ktorý naň nadväzuje, je témou štúdie A. Popoviča *Opozícia prototext/metatext i rozvojna interpretacija umetnosti* (Opozícia prototext/metatext a rozvoj a interpretácia umenia). P. Zajac je vo výbere zastúpený staťou o aspektoch žánru ako spôsobu existencie každej zložky štruktúry textu (*Žánrovska koncepcija književnog teksta / Žánrová koncepcia literárneho textu*). Diachronicko-synchronickému prierezu populárnej literatúry a jeho teoretickému odôvodneniu v literárnom systéme sa venoval Peter Liba v príspevku *Komunikacioni status popularne književnosti* (Komunikačný štatút populárnej literatúry). Inovačný model uplatnenia komunikačného teoretického modelu na analýzu detskej literatúry predstavil Ján Kopál v štúdiu *Procesualnost, razvoj i tradicija u književnosti za decu* (Procesuálnosť, rozvoj a tradícia v literatúre pre deti) zameranej na jednotu tvorby a recepcie v literárnom procese prostredníctvom detského aspektu. V oblasti metakomunikácie rozvíjal svoje literárnovedné myslenie Tibor Žilka; medzitextové väzby a metatextové relácie založené na alúzii prezentuje jeho štúdia *Aluzija u književnoj komunikaciji* (Alúzia v literárnej komunikácii). Adaptácii literárnych diel sa venoval Imrich Daneš (*Adaptacija književnih tekstova*) a literatúre v školskej praxi Viliam Obert (*Projekat školskog književnog teksta / Projekt školského literárneho textu*). Výber uzatvárala štúdia M. Harpáňa *Proučavanje književne komunikacije i metakomunikacije* (Výskum literárnej komunikácie a metakomunikácie) o vývine komunikačných a metakomunikačných bádanií Nitrianskej školy. Autor v nej prezentoval slovenskú literárnu vedu od šesťdesiatych rokov a v srbskom kontexte nevynechal informácie o vplyve českej štrukturalistickej školy, predovšetkým Jana Mukařovského a Jiřího Levého, na vedu na Slovensku. Dôraz položil na Nitriansku školu, sprítomnil prácu a výskumnú trajektóriu jej zakladateľov, najmä teóriu výrazových kategórií a komunikácie F. Mika a teóriu metakomunikácie A. Popoviča, poukázal aj na dôležité a v mnohých aspektoch prelomové bádania v oblasti detskej literatúry, populárnej literatúry, autorského subjektu, témy a kontextu, žánrov, ako aj medzitextových (metakomunikačných) procesov (aluzívneho nadväzovania, adaptácie a didaktizácie textov). Tematické číslo obsahuje aj zoznam publikácií spolupracovníkov nitrianskeho Kabinetu (Delo 1982: 157-159).

Slovenská literárna veda sa publikovaním výberu štúdií preložených do srbčiny s doplnkom bibliografie v časopise *Delo* ocitla vedľa najvýznamnejších dobových teoretických iniciatív, literárnych a avantgardných textov, ktoré v danom čase vychádzali v tomto juhoslovanskom literárnom periodiku.² Ako v úvode tematického čísla naznačil redaktor J. Acín, výber a preklad štúdií bol urobený v spolupráci s jednotlivými autormi, čo umožnila Harpáňova znalosť dvoch

2 Na ilustráciu uvádzam, že v sedemdesiatych rokoch publikovalo *Delo* tematické číslo o vizuálnej a konkretistickej poézii Miroslava Todoroviča, v osemdesiatych rokoch vyšlo číslo venované avantgardnému hnutiu Westeast. Z teoretických tematických čísel v sedemdesiatych rokoch spomeniem *Utópiu*, v tomto čísle vyšli okrem esejí juhoslovanských autorov aj preklady esejí o utópii (autori Roland Barthes, Northrop Frye, Ezra Pound, Aldous Huxley). V osemdesiatych rokoch bola zaujímavým číslom tematizácia totality pod orwellovským názvom 1984. V tomto čísle boli zaradené preklady štúdií Michela Foucaulta, Adama Michnika, Hansa Magnusa Enzensbergera a Alena Finkelkrauta.

jazykov, teoretické vedomosti a rozhladenosť v juhoslovanskej³ aj v slovenskej literárnej vede. Tým sa položili základy dôveryhodnému mostu medzi slovenskou a srbskou literárnou vedou, ktorý sa v ďalšej recepcii upevňoval. Potvrďuje to aj rozsah, v akom boli srbskej odbornej verejnosti predstavené výstupy teoretikov ako F. Miko, A. Popovič, D. Ďurišin a P. Zajac.

František Miko

Ojedinelé štúdie zakladateľa Nitrianskej školy F. Mika vyšli v srbskom preklade v sedemdesiatych rokoch 20. storočia. Rozmanitosť Mikovej štrukturalistickej teórie textu a štýlu reprezentujú prvé preklady do srbského jazyka *Teorija teksta* (Teória textu), publikované v novosadskom literárnom časopise *Polja*⁴ (1972) v preklade M. Harpáňa, a text k problematike vzťahu medzi literárnou vedou a etnografiou *O funkcionalnoj ekspanziji poslovica i o njihovoj poetici u slovačkoj književnosti* (O funkčnom rozšírení príslovi a ich poetike v slovenskej literatúre), ktorý vyšiel v zborníku z vedeckej konferencie Medzinárodného slavistického centra v Belehrade v roku 1977 a tiež samostatne ako separát. Ani jeden zdroj pritom neuvádza meno prekladateľa.⁵ Časopis *Književna kritika* uverejnil Mikovu štúdiu *Put ka modelu književne komunikacije* (Cesta k modelu literárnej komunikácie, 1981) v preklade Biserky Rajčićovej, srbskej spisovateľky a prekladateľky z viacerých slovanských jazykov (poľštiny, češtiny, slovenčiny, ruštiny, bulharčiny a slovinčiny). Komplexnejší prierez Mikovým dielom však poskytli spomenuté štúdia o dichotómii medzi epikou a lyrikou v časopise *Delo*, Harpáňovo vysvetlenie genézy Mikovho myslenia v tom istom čísle časopisu a napokon knižné vydanie výberu z Mikovej literárnoteoretickej tvorby.

V preklade do srbciny M. Harpáňom vyšla najprv kniha *Delo, komunikacija, kultura* (Dielo, komunikácia, kultúra), doplnená prekladateľovým obsírnym doslovom o vývine komplexného teoretického diela F. Mika. Kniha bola publikovaná v jednom z najväčších vydavateľstiev v bývalej Juhoslávii Narodna knjiga⁶ v roku 1998. V roku 2016 vyšli *Prolegomena za semiotiku bića* (Prolegomena pre semiotiku bytia, 2016) vo vydavateľstve Službeni glasnik.⁷ Obe monografie pre-

3 M. Harpáň vyštudoval juhoslovanské literatúry a teóriu literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade a po štúdiách sa stal asistentom na novozaloženej novosadskej slovakistike, kde pracoval do odchodu na dôchodok.

4 Príspevok neobsahuje všetky časopisecky publikované preklady slovenskej literárnej vedy, iba tie, ktorých údaje sú dostupné v elektronických databázach. Tie uvádza na ilustráciu komunikačných ciest medzi dvomi literárnymi kontextmi. Preklady slovenskej literárnej vedy vychádzali v početných srbských literárnych časopisoch, medzi najvýznamnejšie patria *Letopis Matice srpske*, *Književna reč*, *Most*. Vyčerpanie všetkých časopiseckých prekladov si žiada väčší priestor a iný metodologický prístup. Mnohé z týchto štúdií sú zaradené do knižných výberov, ktorým sa príspevok venuje.

5 Vo vtedajšom čase v slavistickom centre, ktoré organizovalo konferenciu a publikovalo Mikovu štúdiu ako separát, pôsobili srbsiti, na základe čoho možno predpokladať, že niekto z ich radov bol prekladateľom štúdie.

6 Narodna knjiga, jedno z najväčších juhoslovanských vydavateľstiev založené v roku 1954. Publikovalo svetových a juhoslovanských, potom srbských autorov, ako aj početné teoretické knihy.

7 Službeni glasnik, jedno z najväčších vydavateľstiev v Srbsku, bolo založené v roku 1992 v Belehrade. Popri publikovaní zákonov a iných predpisov sa zameriavalo aj na vydávanie odbornej a teoretickej literatúry a za tieto knižné vydania získalo početné ocenenia. O vydanie prekladov v oblasti slovenskej literárnej vedy sa osobitne zasadzoval redaktor vydavateľstva Gojko Tešić, pôsobiaci aj ako literárny vedec a profesor na novosadskej filozofickej fakulte. Koncom sedemdesiatych rokov bol redaktorom časopisu *Književna reč*, v ktorom vychádzali preklady slovenskej literárnej vedy M. Harpáňa.

750 zentujú kľúčové Mikove teoretické názory vychádzajúce z pôvodnej teórie systému výrazových kategórií ako „funkčných aspektov štýlu, ktorým zodpovedajú určité jazykové a tematické prvky v štruktúre textu“ (Harpanj 2016: 202). Spoločne sprístupňujú Mikovu metodologickú komplementárnosť teórie a interpretácie, ktorá sa stala modelovou pre jeho žiakov i novšie literárnovedné bádania, čo M. Harpáň neskôr znova zdôraznil v opakovane spomínanej antológii *Modely a diskurzy literárnej vedy* (2018).

Mikove úvahy v oblasti textu a štýlu našli široké uplatnenie i v lingvistických bádaniach. V srbskom kontexte ich aktualizoval a konfrontoval s inými teoretickými východiskami o štýle Miroslav Dudok, bilingválny slovensko-srbský lingvista, básnik, prekladateľ a univerzitný profesor v Novom Sade a Bratislave, ktorý v početných, po srbsky napísaných štúdiách explikoval Mikove východiská o teórii textu a štýlu. Napríklad v štúdii *Stilska raslojavanja danas* (Súčasná diferenciácia štýlov, 2002) odkazuje M. Dudok na Mikove *Štýlové konfrontácie* (1976), v štúdii *Slovačka stilistika u slavističkom diskursu* (Slovenská štylistika v slavistickom diskurze, 2005) sleduje vývin modernej slovenskej funkčnej štylistiky od Eugena Paulinyho po Danielu Slančovu a problematiku ozrejmuje na základe štyroch monografií F. Mika: *Estetika výrazu* (1969), *Text a štýl* (1970), *Od epiky k lyrike* (1973), *Štýlové konfrontácie* (1976). Práve v tejto štúdii M. Dudka vidno nadväznosť moderného srbského lingvistického bádania (aj) na slovenskú štylistiku, ktorou sa inšpirovali viacerí srbskí jazykovedci – M. Dudok uvádza Branka Tošovića, Radoja Simića a Andreja Stojanovića. Zdôrazňuje pritom tradíciu novosadskej a belehradskej univerzitnej slovakistiky nielen v rozvíjaní vedeckej disciplíny štylistiky, ale i v pravidelnom informovaní srbskej verejnosti o nových prúdoch v slovenskej štylistike. V tomto kontexte uvádza prínos Michala Týra, pri Mikovej štylistickej sústave výrazových prostriedkov vyzdvihuje činnosť M. Harpáňa (Dudok 2005).

Podnetnosť diela F. Mika dokladajú nielen publikačné platformy ponúkajúce preklady jeho prác (vydavateľstvá, relevantné publikácie), ale i to, že jeho dielo skutočne pôsobilo najmä vo sfére srbských lingvistických výskumov. Štylistický koncept Mikovej teórie vo vlastných bádaniach aplikoval M. Harpáň pôsobiaci primárne v slovenskom, ale paralelne i v srbskom literárnovednom kontexte. Dôležitý je takisto Mikov prínos v translatologických výskumoch, hoci v srbskom jazyku zatiaľ nezaznamenal väčšiu odozvu. V teoretickej rovine najdôležitejšia Mikova zložka recepčného procesu – interpretácia na prekladateľské účely (Gromová – Müglerová 2016: 30) – je však integrálnou súčasťou výučby prekladu minimálne na Oddelení slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade.

Anton Popovič

Tvorba komparatistu a translatológa A. Popoviča je v srbskom kontexte sprístupnená prekladmi zo slovenčiny, z angličtiny a ruštiny. Z prvých prekladov Popovičovho diela evidujú elektronické databázy⁸ monografickú štúdiu *Poetika umetničkog prevoda. Proces i tekst* (Poetika umeleckého prekladu. Proces a text) v preklade Branislavy Romovej zo slovenského jazyka do srbciny, ktorý vyšiel v piatom čísle časopisu *Rukovet* (1980), periodiku pre literatúru, umenie a spoločenské otázky

8 Ide o elektronickú knižničnú databázu COBISS.

vychádzajúcom v Subotici.⁹ Týmto prekladateľským počinom bolo srbským čitateľom sprístupnené prvé vydanie Popovičovej teórie prekladu ako dynamického procesu, ktoré neskôr doplnil a rozšíril v najznámejšom diele *Teória umeleckého prekladu* (1975). V tom istom roku (1980) srbská spisovateľka, antropologička a univerzitná profesorka Svetlana Slapšaková spomína vo vzťahu k A. Popovičovi slovné spojenie „Nitrianska škola“ v texte týkajúcom sa tohto pracoviska, uverejnenom v 142. čísle časopisu *Književna reč*.¹⁰ O dva roky neskôr sa v tom istom časopise opäť uvádza skupina bádateľov v Nitre v texte Dobrivoja Stanojevića *O interpretaciji umetničkog teksta* (O interpretácii umeleckého textu, 1982). Niekoľko prekladov vyšlo v roku 1984 v časopise *Mostovi*, vydávanom od sedemdesiatych rokov 20. storočia Združením literárnych prekladateľov Srbska.¹¹ Štúdiu A. Popoviča *Tradicija u književnoj komunikaciji* (Tradícia v literárnej komunikácii, 1984) preložil z angličtiny Svetozar M. Ignjatović, *Metatekst kao model međjutekstovnog nadovezivanja* (Metatext ako model medzitextového prepojenia) zo slovenčiny preložil M. Harpán a text *Definicija pojma prevod: teze* (Definícia pojmu preklad: tézy) preložila z ruštiny Neda Nikolić-Bobićová. Na začiatku predmetného čísla časopisu *Mostovi* je text *Fragmenti o Antonu Popoviču* (Fragmenty o Antonovi Popovičovi) od Jovana Janičijevića, prekladateľa a od roku 1984 zodpovedného redaktora časopisu *Mostovi*. Vo svojom príspevku ponúka fundovaný prierez rozvojom teoretického myslenia A. Popoviča z podkladov v teórii J. Levého, ale predovšetkým z impulzov úvah o preklade Jamesa Holmesa. J. Janičijević konštatuje i neodlučiteľnosť Popovičovho a Mikovho uvažovania, keďže Míkov systém výrazových kategórií A. Popovič tvorivo rozvinul do výrazových transformácií prekladu. Podľa neho A. Popovič rozvinul po stopách svojich predchodcov „čudesne zaokrúhlenú“ teóriu prekladu (Janičijević 1984: 121).

Z oblasti literárnej teórie a histórie je v srbčine dostupná Popovičova štúdiá v spoluautorstve s P. Zajacom *Komunikaciona sistematika nauke o književnosti* (Komunikačná systematika vedy o literatúre) v preklade M. Harpána, publikovaná v roku 1985 v decembrovom čísle najstaršieho literárneho časopisu *Letopis Matice srpske*.¹²

Syntetický obraz Popovičovej teoretickej a translatologickej tvorby poskytl srbskému čitateľovi kniha *Estetska metakomunikacija* (Estetická metakomunikácia, 2018). Monografia vo výbere a v preklade M. Harpána sprístupňuje najvýznamnejšie štúdie z Popovičovej teórie umeleckého prekladu v rámci teórie komunikácie a metakomunikácie, do ktorých integroval širšiu problematiku komparistiky, sociológie literatúry a historickej poetiky. M. Harpán v rámci svojej explikácie Popovičovej teórie v doslove uvádza, že v procese prekladu sa v prvom rade „prekonáva jednostranný vzťah medzi originálom a prekladom a do procesu sa dostáva komunikačný proces vo svojej šírke, v ktorej prekladateľ vystupuje

9 Časopis *Rukovet* bol založený v roku 1955, publikoval prevažne preklady z maďarského jazyka aj z iných jazykov, umelecké i teoretické texty.

10 Ide o vyššie spomenutý literárny časopis *Književna reč*, ktorý bol vplyvným literárnym a kultúrnym časopisom v bývalej Juhoslávii. Jeho redaktormi boli dobovo najvýznamnejší spisovatelia a literárni vedci.

11 Časopis *Mostovi* sa venuje svetovej literatúre prekladanej do srbčiny a problémom teórie, histórie a praxe prekladu.

12 Časopis *Letopis Matice srpske* kontinuálne vychádza od roku 1824. Dostupný je na webovej stránke: <https://www.maticasrpska.org.rs/letopis-matice-srpske/>

752 dvoma spôsobmi: jedným spôsobom ako realizátor literárnej komunikácie (prekladateľova závislosť od autora), druhýkrát ako realizátor nového komunikačného aktu“ (Harpanj 2018a: 235). Prezentuje sa tak celá šírka Popovičovho chápania prekladu ako prekódovania jazykového textu, počas ktorého sa transformuje i jeho štylistický model, čiže prekladu ako štylistického (tematico-lingvistického) modelu originálu, pri ktorom je prekladateľská činnosť experimentálnou tvorbou (metatvorbou) (Popovič 2018: 101).

V štúdiu publikovanej v časopise *Slavistika* v srbskom jazyku pod názvom *U komunikaciji sa Antonom Popovičem* (V komunikácii s Antonom Popovičom, 2019) sa píše o rozvíjaní „popovičovskej“ translatologickej tradície na Slovensku, jeho širokom medzinárodnom uplatnení typológie prekladateľských posunov, pričom sa aktualizujú konkrétne aspekty jeho teórie umeleckého prekladu vzhľadom na vysokoškolskú prax vyučovania prekladu v rámci filologických štúdií.¹³

J. Janičijević na konci článku *Fragmenty o Antonovi Popovičovi* konštatuje, že A. Popovič sa inováciami v chápaní prekladu a prekladateľského procesu zaraďuje medzi najvýznamnejších dobových literárnych teoretikov a teoretikov literárneho prekladu (Janičijević 1984: 125). Srbský kontext recepcie Nitrianskej školy je len jednou zložkou v mozaike, ktorou sa však pars pro toto poukazuje, že to, čo si A. Popovič predsavzal koncom šesťdesiatych rokov 20. storočia, teda „robiť vedu na svetovej úrovni“ (Valentová 2017: 56), sa stalo skutočnosťou.

Dionýz Ďurišín

Najznámejšie dielo v oblasti slovenskej komparatistiky *Čo je svetová literatúra?* (1992) D. Ďurišina preložil do srbčiny M. Dudok. Knihu pod srbským názvom *Šta je svetska književnost?* vydalo v roku 1997 súkromné Vydavateľstvo Zorana Stojanovića.¹⁴ Srbskému (ale aj širšie juhoslovanskému) kontextu je tak sprístupnená originálna a podobne ako u A. Popoviča i zaokrúhlená koncepcia dynamického chápania medziliterárnych procesov a medziliterárnych vzťahov v smere konečného bodu – svetovej literatúry. Okrem prekladu monografie jednotlivo vyšlo niekoľko Ďurišinových štúdií a tiež dva rozhovory: prvý o medziliterárnom procese pod názvom *Novo područje nauke o književnosti* (Nová oblasť literárnej vedy, 1994), druhý odznel v rozhlase, na druhom programe Rádia Belehrad (1994) a ako zvukový záznam je dostupný v Národnej knižnici Srbska. Štúdia *Književni prevod kao posrednik među književnostima* (Literárny preklad ako sprostredkovateľ medzi literatúrami, 1992) vyšla v preklade Jelice Alaburićovej, druhý preklad *Ka metodologiji proučavanja slovenskih književnosti danas* (K metodológii štúdia slovanských literatúr dnes, 1993) vznikol cez ruský zdrojový text a štúdiu *O interliterarnom centrizmu balkanskih književnosti* (O medziliterárnom centrizme balkánskych literatúr,

13 Štúdiu uvádzam v zozname literatúry, dostupná je aj online v elektronickej podobe časopisu *Slavistika* (2019): <https://casopis.slavistickodrustvo.org.rs/slavistika-xxiii-2-2019/>

14 Vydavateľstvo Zorana Stojanovića, v srbčine Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, bolo jedným z prvých súkromných vydavateľstiev v bývalej Juhoslávii, založené v roku 1989. Cieľom vydavateľstva bolo publikovanie najvýznamnejších kníh v oblasti humanitných vied, dôraz sa vždy kládol na kvalitu prekladu. Za svoju činnosť bolo toto vydavateľstvo viackrát ocenené prestížnymi oceneniami.

1994, 1996)¹⁵ preložila zo slovenčiny B. Romová. Práve posledná uvedená štúdia sprístupnila srbským čitateľom Ďurišinove úvahy o potrebe nadnárodného spoločného programu vedeckej činnosti (Ďurišin 1994: 182) s cieľom systematickej práce na zachytení všetkých položiek interliterárneho procesu. Ďurišinove úvahy boli uplatniteľné nielen vo výskumoch juhoslovanských medziliterárnych spoločenstiev, ale predovšetkým pri analýze tých vlastností literatúry, ktoré vznikli v spoločnom geografickom priestore, čím D. Ďurišin získal širší recepcný ohlas. Medzi najvýznamnejších srbských komparatistov, ktorí poznali Ďurišinovu teóriu, patrí univerzitný profesor a akademik Zoran Konstantinović. Ako znalec Ďurišinovej komparatistiky založenej na typologických analógiách, dôležitosti prekladu, komplexnosti Ďurišinovho diela v kontexte dobovej slovenskej literárnej vedy, dokonca aj vzhľadom na jej konštituovanie sa na moderných základoch od tridsiatych rokov, sa Z. Konstantinović prejavil v štúdiu *Podiel slovenskej školy: Dionýz Ďurišin*, preloženej z nemčiny do slovenčiny. Táto štúdia sa stala súčasťou prvej časti vedeckého zborníka *Medziliterárny proces VI. Teórie medziliterárnosti 20. storočia I.* (2009) editora Pavla Koprdu.

Komparatistické názory D. Ďurišina sa aktualizovali i v súčasnejších srbských výskumoch. Novosadský komparatista Stefan Bradić porovnáva v jednej zo svojich štúdií koncepcie svetovej literatúry takých teoretikov ako D. Ďurišin, David Damrosch, Pascale Casanova či Franco Moretti (Bradić 2016). Upozorňuje na nedostatočnú rozšírenosť Ďurišinovej koncepcie, pričom ako dôvod udáva jazykovú bariéru, čo je relatívny argument vzhľadom na dostupnosť prekladov D. Ďurišina v južnoslovanských, ale i svetových jazykoch. S. Bradić sa však pochvalne vyjadruje o tom, že Ďurišinova práca sa aktualizuje v nových medzinárodných štúdiách Césara Domingueza a Marka Juvana (Bradić 2016: 65). Srbský univerzitný profesor a spisovateľ Mihajlo Pantić si kladie otázku *Da li su danas moguće južnoslovenske komparativne studije* (Či sú dnes možné južnoslovanské komparatívne štúdiá, 2011) a v kladnej odpovedi sa odvoláva na preloženie Ďurišinovu štúdiu *O medziliterárnom centrízme balkánskych literatúr* (1994). Aktualizuje Ďurišinov názor, že „geograficky blízke literatúry odrážajú prirodzenú koexistenciu ľudí, a preto je nemožné ignorovať tak integračné, ako aj diferenciačné vzťahy medzi týmito literatúrami“ (Pantić 2011: 165).

Jeden z najsilnejších ohlasov v aktualizovanom koncepte mala Ďurišinova teória medziliterárnych spoločenstiev. V úvahách o viackontextovosti minoritnej literatúry v srbskej Vojvodine, centrízme či kontexte slovenskej literatúry Dolnej zeme našla Ďurišinova teória kreatívnu nadstavbu v diele M. Harpáňa. Od deväťdesiatych rokov 20. storočia M. Harpáň vo viacerých štúdiách uvažoval o slovenskej menšinovej literatúre v medziliterárnom procese. Jednotlivé štúdie v slovenskom jazyku venované problematike medziliterárnosti a viackontextovosti sú zaradené v jeho monografiách *Zápas o identitu* (2000), *Texty a kontexty* (2004), *Ars poetica pannonica* (2014). Treba spomenúť aj Harpáňove štúdie v srbskom jazyku venované recepcii a aktualizácii Ďurišinových komparatistických bádání. Tri takéto štúdie o D. Ďurišinovi vyšli v srbskej monografii *Poglavlja iz slovačke*

15 Ďurišinova štúdia *O medziliterárnom centrízme balkánskych literatúr* najprv vyšla v *Zborniku Matice srpske za slavistiku* v Novom Sade (1994), potom ju ešte raz ako separát (osobitný výtlačok článku) vydala Matica srpska v Novom Sade (1996).

754 *književnosti i nauke o književnosti* (Kapitoly zo slovenskej literatúry a literárnej vedy, 2019): *Pojam i razvojna tipologija interliterarnih zajednica* (Pojem a vývinová typológia medziliterárnych spoločenstiev), *Manjinske književnosti i interliterarni procesi* (Menšinové literatúry a medziliterárne procesy), *Koncepcija svetske književnosti Dioniza Đurišina* (Koncepcie svetovej literatúry Dionýza Đurišina).¹⁶ Táto kniha M. Harpáňa podobne aktualizuje i dielo M. Bakoša, F. Mika, A. Popoviča, P. Zajaca a tiež dvoch českých literárnych vedcov, J. Mukařovského a J. Levého, ktorých dielo je neoddeliteľne spojené s bádáním M. Harpáňa. Monografia popri tom, že reprezentuje Harpáňovu rozvetvenú literárnovednú činnosť, odzrkadľuje jeho dlhodobé sústavné skúmanie teoretických a praktických modulácií štrukturalistického bádania na Slovensku i jeho informovanie srbskej verejnosti o týchto premenách s potenciálom inšpirovať ďalšie výskumy metodologicky rozvíjajúce dedičstvo štrukturalizmu i nové výskumy slovensko-srbských literárnych a literárnovedných vzťahov.

Peter Zajac

Literárny vedec P. Zajac je v srbskom kontexte uvádzaný ako jeden z najvýznamnejších spolupracovníkov F. Mika a Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky v Nitre a aktuálne ako jeden z najplyvnejších literárnych teoretikov na Slovensku. Reprezentatívnym výberom z jeho teoretickej práce je kniha *Pulsiranje književnosti* (Pulzovanie literatúry, 2015), ktorú vydalo Vydavateľstvo Zorana Stojanovića v preklade M. Harpáňa. Výberom textov, ich prekladom a doslovom je predstavená literárnovedná cesta P. Zajaca od začiatkov založených na štrukturalizme, semiológii a literárnej komunikácii, v ktorých sa venoval štúdiu komunikačného aspektu literárnych žánrov (Harpanj 2015).¹⁷ Nadväznosť na tradíciu Mikovej školy, vytvorenie vlastnej pulzačnej estetiky, jej doplnenie a modifikovanie na pozadí interpretácie textov svetovej a slovenskej literatúry, ale i prekonanie teoretických východísk v smere symbiózy literárnej teórie a prírodných vied vysvetlil M. Harpáň srbskému recipientovi v doslove: „Veda o literatúre a predovšetkým jej teoretický rozmer by sa teda mala opäť obrátiť na prírodné vedy, ale teraz k tým ich zisteniam, ktoré podnietili hypotézy z oblasti tzv. duchovného poznania. Zajac má na mysli predovšetkým systémovú teóriu a synergetiku ako vednú disciplínu, ktorá sa zaoberá ‚spolupracou‘ medzi jednotlivými časťami systému“ (Harpanj 2015: 338). V srbskom kontexte je predstavený jeden z kľúčových konceptov Zajacovej teórie, pulzačná estetika. Podľa Harpáňovho vysvetlenia sa P. Zajac zameriava predovšetkým na taký znak synergických procesov, ktorý zahŕňa „premenu lineárnych, rovnomerných pohybov v systéme na pulzujúce (cyklické, vlnové, blikajúce, oscilačné), v ktorom sa protiklady spájajú“ (Harpanj 2015: 339). Preto je podľa Zajacovej knihy *Pulzovanie literatúry* (1993) pomenovaný aj jeho srbský výber. P. Zajac sa v štúdiu *Savremeni preokret u nauci i nauka o književnosti* (Súčasný obrat vo vede a literárna veda) zasadzuje za pevnejšie prepojenie dvoch vedeckých oblastí cez aplikovanie prírodovedných metód

16 Uvedené štúdie vyšli aj v slovenskom jazyku v časopisoch slovenskej menšiny v Srbsku (Harpáň 2007, 2013, 2014).

17 Práve štúdiou z oblasti vývinu žánrov bola činnosť P. Zajaca prvýkrát predstavená v srbskom kontexte v časopise *Delo* (1982).

a ich výsledkov na štúdium literatúry. Jeho kľúčovým pojmom, spájajúcim prírodovedné a literárnovedné (umenovedné) výskumy, je tvorivosť. Obrat literárnej vedy k prírodným vedám v jeho výskume možno pozitívne vnímať v širšom kulturologickom kontexte.¹⁸

Medzi ukázkové príklady prepojenia teórie a interpretácie v myslení P. Zajaca možno uviesť dve preložené state. V štúdiu *Pokušaj zasnívanja pulsacione estetike* (Pokus o pulzačnú estetiku) sa prostredníctvom interpretácie básne *Grodek* od Georga Trakla kladie otázka, či „existuje niečo ako pulzácia významu, ktorá napriek celkovej heterogénnosti významu zabezpečuje jeho celistvosť“ (Zajac 2015: 78). Po rozboře veršov (v srbskom vydaní v preklade básnika a prekladateľa Branimira Živojinovića) sa P. Zajac pozerá na základný princíp Traklovej básne *Grodek* v splyvaní osobného, individuálneho s historickým. V štúdiu *Defiguralizacija teksta* (Defiguralizácia textu) P. Zajac interpretuje Eliotovu *Pustatinu* (v srbskom preklade sa cituje preklad Eliotových veršov Jovanom Hristićom z roku 1988), vychádzajúc z dichotómie chaosu a poriadku, archaického mýtu a modernosti, analyzujúc prvky ako eros, smrť a znovuzrodenie, a využívajúc tradíciu orálnej kultúry, v Eliotovom texte reprezentovanej prorocत्वom. Dualitu interpretuje ako kombináciu archaického a nudy moderného života. Berúc do úvahy intertextualitu ako najzreteľnejší znak Eliotovej *Pustatiny*, cez Genettovo chápanie intertextuality ako palimpsestu kultúrnej pamäti a Iserovo vrstvenie založené na asociatívnej logike montáže, vyčleňuje P. Zajac metonymiu ako základný tróp *Pustatiny*. Podľa jeho chápania pri tvorbe textu „dochádza ku kontinuálnej metonymizácii metafor“ (Zajac 2015: 289). Uvedená štúdia je prínosom do rozvetvenej interpretačnej kultúry diela T. S. Eliota v srbskom kontexte.¹⁹

Recepčné ohlasy diela P. Zajaca sú prítomné i v učebnici M. Harpáňa *Teória literatúry* (2004), ktorej vydania z deväťdesiatych rokov 20. storočia obsahujú aj vysvetlenie Zajacovho konceptu literárnej tvorivosti.²⁰

Modely a diskurzy slovenskej literárnej teórie v srbskom kontexte

Dosiaľ najrozsiahlejší monografický výstup o slovenskej literárnej vede predstavuje kniha *Modely a diskurzy literárnej vedy. Výber z novej slovenskej literárnej vedy*

18 Myslím tu predovšetkým na situáciu v spoločnosti a kultúre, v ktorej sa od konca 20. storočia dodnes nepretržite prehodnocuje nielen funkcia, ale aj potreba existencie spoločenských a humanitných vied. Ich význam sa s väčšou či menšou mierou subjektivity popiera, o čom naostatok hovorí štúdia Dragana Simeunovića *Društvene i humanističke nauke između osporavanja i nove uloge u savremenosti* (Spoločenské a humanitné vedy medzi popieraním a novou úlohou v súčasnosti). Dôraz sa dáva práve na priblíženie prírodných a spoločenských vied ako na spôsob, ktorým by si spoločensko-humanitné vedy zachovali význam (Simeunović 2017).

19 Tejto problematike sa venuje aj dizertačná práca Mirjany Maljkovičovej z roku 2014 pod názvom *Thomas Stearns Eliot kritičar i Tomas Stearns Eliot pesnik: doktorska disertacija* (Thomas Stearns Eliot kritik a Thomas Stearns Eliot básnik). Zaoberá sa prekladovou a kritickou recepciou Eliotovho diela v druhej polovici 20. storočia v srbskom kontexte. Ako podnetné vnímam potenciálne porovnanie recepcie diela T. S. Eliota P. Zajacom s najznámejšími interpretáciami Eliotovho diela v srbskom kontexte Miodragom Pavlovićom, Mirkom Magareševićom, prípadne z mladších Andrijom Matićom.

20 Srbský výber z tvorby P. Zajaca neobsahuje podnetné teoretické štúdie o tvorivosti prekladu (*Tvorivost prekladu*) ani úvahy o problematike detskej literatúry (napríklad *Modely detskej literatúry, Utváranie literárneho vedomia dieťaťa, Detská literatúra a masové médiá*). Oba tematické okruhy sú v činnosti P. Zajaca dôležité, hoci nie ústredné. Avšak keby sa robil výber a preklad z teoretického myslenia o preklade, respektíve slovenského myslenia o detskej literatúre, bez spomenutých štúdií P. Zajaca by daný výstup určite nemal zostať.

756 (2018). Sprístupňuje prehľad literárnovedného bádania na Slovensku od šesťdesiatych rokov po súčasnosť. Výskumy opäť nie sú prezentované izolovane od historických premien, ukotvených v tridsiatych rokoch 20. storočia, čo vysvetľuje doslov prekladateľa. Tento rozsiahly editorský a prekladateľský počín na viac ako päťsto stranách publikoval belehradský vydavateľ Službeni glasnik. Celok tvoria štúdie literárnoteoretického zamerania. Literárnohistorická a literárnokritická problematika sa rozoberá z aspektu všeobecných teoretických procesov. Prezentujú ich štúdie Oskára Čepana *Književnost – sistem i istorija* (Literatúra – systém a dejiny) a M. Bakoša *Istorijska poetika i književna istorija* (Literárna história a historická poetika), zatiaľ čo teoreticky o literárnej kritike uvažuje Stanislav Šmatlák v texte *Komunikacioni status književne kritike* (Komunikačný štatút literárnej kritiky). Druhým kritériom prepojenosti štúdií je paradigmatická nadväznosť na zmeny v literárnej vede, ktoré sa začali v tridsiatych rokoch 20. storočia. Z doslovu M. Harpána sa srbský čitateľ dozvie o premenách, ktoré zmenili prúd bádania od vonkajšieho prístupu k racionálne opodstatneným prístupom k vnútorným štruktúram textu. Výber začína štúdiou M. Bakoša, iniciátora zmeny a nositeľa procesu premien, pokračuje tromi štúdiami F. Mika, „najmarkantnejšej osobnosti v slovenskej literárnej vede v druhej polovici 20. storočia“ (Harpanj 2018b: 514). Mikovu syntézu teórie a metodologickej praxe v systéme výrazových kategórií tu sprístupňujú štúdie *Od teksta ka književnom delu* (Od textu k literárnemu dielu), *Govor kao medijum književnosti* (Reč ako médium literatúry) a *Otvaranje aksioma langue – parole (pokušaj dijagnoze episteme)* (Otváranie axiómy langue – parole. Pokus o diagnózu epistémy), pričom M. Harpán v doslove podrobne vysvetľuje podstatu Mikovej teórie výrazu ako funkčného aspektu štýlu. Výber pokračuje štúdiou A. Popoviča *Semiotičko modeliranje slike sveta u tekstu* (Semiotické modelovanie sveta v umeleckom texte) a tromi štúdiami P. Zajaca (*Pokušaj zasnivanja pulsacione estetike*/Pokus o pulzačnú estetiku, *Književna istorija kao sinoptička karta*/Literárne dejiny ako synoptická mapa, *Opažanje, doživljajnost i modalna semiotika*/Percepcia, zážitkovosť a modálna semiotika). V súvislosti s prácou Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky v Nitre sa uvádzajú štúdie S. Šmatláka *Komunikacioni status književne kritike* (Komunikačný štatút literárnej kritiky), J. Števecika *Estetika i lingvistika* (Estetika a lingvistika) a P. Libu *Komunikacioni status popularne književnosti* (Komunikačný štatút populárnej literatúry). Výber tak dopĺňa, rozširuje a kompletizuje mozaiku informácií o Nitrianskej škole a rozvoji štrukturalizmu na Slovensku, ktoré boli prítomné v srbskej recepcii od osemdesiatych rokov.

Popri ďalších štrukturalistických štúdiách o naratívnej próze (Milan Šútovec), komunikačnom texte o narácii (Stanislav Rakús), malých a diskurzívnych žánroch (Peter Michalovič), textoch, v ktorých sa prepája antropológia, filozofia, estetika a semiotika (Lubomír Plesník, Zoltán Rédey, Mariana Čechová), spomeniem ďalej štúdie zahrnujúce problematiku intertextuality, z ktorých vidno štrukturalistický a postštrukturalistický metodologický prístup. O intertextualite pojednávajú semioticko-štrukturalistický text N. Krausovej *Fabula i intertekst* (Fabula a intertext), postštrukturalisticky orientovaný text Viliama Marčoka *Ko-tekstualni i inter-tekstualni režim citiranja* (Ko-textuálny a inter-textuálny režim citovania) a metakomunikačne zameraný text T. Žilku *Aluzija u književnoj komunikaciji* (Alúzia v literárnej komunikácii). Napríklad V. Marčok sa

odvoláva na koncepty francúzskych postštrukturalistov (Gérard Genette, Michele Riffaterre), dekonštrukciu Jacquesa Derridu, poľský literárnoteoretický výskum (Stanisław Balbus) a teóriu citovania chorvátskej autorky Dubravky Oraićovej Tolićovej, ktorá v srbskom literárnovednom diskurze, napriek kritickým výhradám voči prehnanej systematizácii typov citačných relácií do jednotlivých literárno-umeleckých období (Juvan 2013: 183), rezonuje od deväťdesiatych rokov 20. storočia. V. Marčok zdôrazňuje, že na identifikáciu intertextuality je najdôležitejšie pochopiť významové efekty, ktoré vznikajú pri interakcii rôznych fragmentov v texte, a nie výskum zdrojov.

Vývinovú a metodologickú rôznorodosť v súčasnej slovenskej literárnej vede od štrukturalizmu k estetike, estetickej pragmatike, postštrukturalizmu a kognitívnej metóde dotvárajú preklady štúdií Miroslava Marcelliho, Adama Bžocha, Tomáša Horvátha, Romana Mikuláša, Valéra Mikulu, Pavla Minára, René Bílika, Pavla Matejoviča a Róberta Gáfrika. V oblasti teoretických štúdií o lyrike a poézii spomeniem štúdiu Fedora Matejova. Bohato rozvetvené meandre myslenia F. Matejova o literatúre prepojené s filozofickými, estetickými a literárnovednými poznatkami ilustruje štúdia *Lirika kao „paradigma“ čítanja* (Lyrika ako „paradigma“ lektúry), ktorú autor venoval Milanovi Hamadovi. Harpáňov výber uzaviera štúdia Branislava Hudeca *Tekst i lice – metodologija i suština problema* (Text a tvár – metodológia a podstata problému). Zväzok dopĺňa literárnovedná štúdia zostavovateľa a prekladateľa *Semantička uslovljenost čvrste pesničke forme* (Sémantická podmienenosť pevnej básnickej formy), ktorá sleduje vzťah medzi básnickým výrazom a sémantikou cyklu veršov Michala Babinku, slovenského minoritného básnika z Vojvodiny, a v ktorej vidno metodologickú prepojenosť českého a slovenského štrukturalizmu, semiológie a Nitrianskej školy. Vzhľadom na tematický výber antologického čísla časopisu *Delo* s názvom *Text a metatext* (1982) odzrkadľuje Harpáňov výber z roku 2018 výrazné tvorivé nadstavby štrukturalizmu, semiológie a Nitrianskej školy smerom k pluralizmu i prepojeniu s postštrukturalizmom, kognitívnou vedou, estetikou, až k symbióze literárnej teórie a prírodných vied. Ako podnetné pre ďalšie analýzy vnímam i potenciálne porovnanie uvedeného Harpáňovho knižného výberu s výberom F. Matejova a P. Zajaca *Od iniciatívy k tradícii. Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť* (2005), a to z aspektu významu a funkcie kontextu v recepcii premien slovenského štrukturalistického myslenia.

Záver

Cesty slovenského literárnovedného bádania k srbskému recipientovi viedli viacerými kontextami i prekladmi. Jedným zo zdrojov informácií bol nemecký literárnovedný kontext, z ktorého sa šírili štúdie D. Ďurišina predovšetkým vďaka Z. Konstatinovičovi, ktorý pôsobil na univerzite v Innsbrúcku. Z angličtiny a ruštiny sa prekladali štúdie A. Popoviča. Najväčší počet prekladov do srbciny, ale i štúdií o slovenskej literárnej vede, translatológii a štylistike urobili dvaja slovenskí autori, M. Harpáň a M. Dudok, ktorí preložili hlavné diela kľúčových teoretikov, rozvíjajúcich tradíciu štrukturalistického myslenia na Slovensku. M. Harpáň i M. Dudok prežili väčšinu profesionálneho života na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade, kde prednášali nielen slovakistickým študentom, ale i študentom juhoslovenských literatúr, respektíve študentom magisterských štúdií (srbskej) literatúry

758 a literárnej vedy. Ich vedecká autorita a pôsobenie v Novom Sade, prepojenosť so slovenským a srbským vedeckým a akademickým kontextom, tvarovali výber textov, kvalitu srbského prekladu i umiestnenie v zodpovedajúcich publikačných priestoroch v srbskom kultúrnom prostredí. Možno tvrdiť, že literárny vedec M. Harpáň a lingvista M. Dudok sú biliterárnymi autormi v zmysle, ako biliterárnosť definoval D. Ďurišin, a to ako

„vzájomnú dialektickú a funkčnú výmenu hodnôt, počas ktorej sa uplatňovali integračné aj diferenciálne, ale predovšetkým spomínané komplementárne tendencie, ktoré vyplynuli z premenlivosti spoločenských a ekonomických podmienok, zo štát formujúcich faktorov, z geografických, konfesionálnych a iných momentov. Tento termín teda vyjadruje prelínanie, prelínanie dvoch alebo viacerých literárnych systémov, tradícií a konvencií“ (Ďurišin 1975: 313-314).

Bilaterálne pôsobenie M. Harpáňa i M. Dudka popri tom, že ovplyvnilo formovanie recepčného ohlasu slovenskej literárnej vedy v srbskom kontexte, v praxi osvedčuje Ďurišinove teoretické východiská. Aj táto skutočnosť prinajmenej potvrdzuje istú univerzálnosť výskumu D. Ďurišina, napriek ideologickým súvislostiam časti jeho pôsobenia.

Keď ide o slovensko-srbskú biliterárnosť, vzhľadom na kontinuálnu spoluprácu slovenských a srbských akademických pracovísk možno vysloviť predpoklad o perspektívnosti podobných biliterárnych a rovnako i bikultúrnych procesov. Doposiaľ utvorené komunikačné vzťahy a kontakty potvrdzujú relevantnosť predošlých recepčných ohlasov a inšpirujú k vytváraniu ich nových podôb a prepojení.

Štúdia je výstupom bilaterálneho projektu *Literatúra v procesoch kultúrno-etnickej sebaidentifikácie slovenskej komunity v Srbsku*, ktorý podporilo Ministerstvo vedy, technologického rozvoja a inovácií Srbskej republiky. Zodpovedná riešiteľka: prof. Dr. Zuzana Čížiková. Doba riešenia: 2022 – 2023.

Pramene

- ĎURIŠIN, Dioniz, 1994. O interliterarnom centrizmu balkanskih književnosti. *Zbornik Matice srpske za slavistiku*, knj. 46/47, s. 179-190. ISSN 0352-5007.
- ĎURIŠIN, Dioniz, 1997. *Šta je svetska književnost?* Preložil Miroslav Dudok. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- HARPANJ, Mihal, 2018. *Modeli i diskursi nauke o književnosti. Izbor iz novije slovačke nauke o književnosti*. Beograd: Službeni glasnik. ISBN 978-86-519-2160-8.
- HARPANJ, Mihal, 2019. *Poglavlja iz slovačke književnosti i nauke o književnosti*. Novi Sad: Matica srpska. ISBN 978-86-7946-256-5.
- MIKO, František, 2016. *Prolegomena za semiotiku bića*. Preložil Mihal Harpanj. Beograd: Službeni glasnik. ISBN 978-86-519-1316-0.
- POPOVIČ, Anton, 2018. *Estetska metakomunikacija*. Preložil Mihal Harpanj. Beograd: Službeni glasnik. ISBN 978-86-519-2153-0.
- TEKST i metatekst, 1982. *Delo*, god. XXVIII, br. 2.
- ZAJAC, Peter, 2015. *Pulsiranje književnosti*. Preložil Mihal Harpanj. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. ISBN 978-86-7543-309-5.

Literatúra

- AČIN, Jovica, 1982. Interpretacija umetničkog teksta. *Delo*, god. XXVIII, br. 2, s. 1.
- BRADIĆ, Stevan, 2016. Svetska književnost a globalnom tržištu. In *Komparativna književnost: teorija, tumačenja, perspektive*. Beograd: Filološki fakultet, s. 63-74. ISBN 978-86-6153-309-9.
- DUDOK, Miroslav, 2005. Slovačka stilistika u slavističkom diskursu. *Slavistika*, god. IX, s. 168-176.
- ĐURIŠIN, Dionýz, 1975. *Teória literárnej komparatistiky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- ĐURIŠIN, Dionýz, 1992. *Čo je svetová literatúra?* Bratislava: Vydavateľstvo Obzor. ISBN 80-215-0241-X.
- GROMOVÁ, Edita – MÜGLEROVÁ, Daniela, 2016. V čom spočíva nadčasovosť Nitrianskej školy: projekcia Mikovej výrazovej sústavy do súčasnej translitológie. *World Literature Studies*, roč. 8, č. 1, s. 24-34. ISSN 1337-9275.
- HARPÁŇ, Michal, 2004. *Teória literatúry*. Bratislava: Tigr. ISBN 80-88869-37-4.
- HARPÁŇ, Michal, 2007. Menšinové literatúry a medziliterárne procesy. In *Slovakistický zborník 2*. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť, s. 91-99. ISBN 978-86-83535-75-0.
- HARPÁŇ, Michal, 2013. Koncepce svetovej literatúry Dionýza Ďurišina. *Nový život*, roč. 65, č. 9-10, s. 48-53. ISSN 0351-3610.
- HARPÁŇ, Michal, 2014. Pojem a vývinová typológia medziliterárnych spoločenstiev. *Nový život*, roč. 66, č. 1-2, s. 24-28. ISSN 0351-3610.
- HARPANJ, Mihal, 2015. Peter Zajac i pokušaj pulsacione estetike. In ZAJAC, Peter. *Pulsiranje književnosti*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, s. 336-356. ISBN 978-86-7543-309-5.
- HARPANJ, Mihal, 2016. František Miko: Put ka semiotici bića. In MIKO, František. *Prolegomena za semiotiku bića*. Beograd: Službeni glasnik, s. 201-207. ISBN 978-86-519-1316-0.
- HARPANJ, Mihal, 2018a. Anton Popovič i estetska metakomunikacija. In POPOVIČ, Anton. *Estetska metakomunikacija*. Beograd: Službeni glasnik, s. 233-239. ISBN 978-86-519-2153-0.
- HARPANJ, Mihal, 2018b. Teorijski i metodološki aspekti novije slovačke nauke o književnosti (Pogovor). In HARPANJ, Michal. *Modeli i diskursi nauke o književnosti. Izbor iz novije slovačke nauke o književnosti*. Beograd: Službeni glasnik, s. 503-530. ISBN 978-86-519-2160-8.
- JANIČIJEVIĆ, Jovan, 1984. Fragmenti o Antonu Popoviču. *Mostovi*, god. XV, br. 3 (59), s. 121-125. ISSN 0350-6525.
- JUVAN, Marko, 2013. *Intertekstualnost*. Novi Sad: Akademski knjiga. ISBN 978-86-6263-024-7.
- KONSTANTINOVIĆ, Zoran, 2009. Podiel slovenskej školy: Dionýz Ďurišin. In *Medziliterárny proces VI. Teória medziliterárnosti 20. storočia I*. Preložil Roman Mikuláš. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, s. 312-316. ISBN 978-80-8094-625-8.
- KOPRDA, Pavol, ed., 2009. *Medziliterárny proces VI. Teória medziliterárnosti 20. storočia I*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8094-625-8.
- KOPRDA, Pavol a kolektív, 2010. *Medziliterárny proces VII. Teória medziliterárnosti 20. storočia II*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8094-753-8.
- LESŇÁK, Rudolf, 1974. K analýze literárneho diela z aspektu recepcie. *Slovenská literatúra*, roč. 21, č. 4, s. 387-399.
- MATEJOV, Fedor – ZAJAC, Peter, ed., 2005. *Od iniciatívy k tradícii. Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*. Brno: Host. ISBN 80-7294-149-6.
- MIKULÁŠ, Roman, ed., 2016. *Podoby literárnej vedy*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1524-8.
- PANTIĆ, Mihajlo, 2011. Da li su danas moguće južnoslovenske komparativne studije. *Sarajevske sveske*, č. 32-33, s. 163-166. ISSN 1512-8539.
- SANTER-SARKANI, Stefan, 2001. *Teorija književnosti*. Beograd: Plato. ISBN 86-81493-85-X.
- SIMEUNOVIĆ, Dragan, 2017. Društvene i humanističke nauke između osporavanja i nove uloge u savremenosti. *Srpska politička misao*, roč. 24, č. 4, s. 13-23. DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.5842017.1>
- ŠIMAKOVA SPEVAKOVA, Marina, 2019a. U komunikaciji sa Antonom Popovičem. *Slavistika*, god. XXIII, br. 2, s. 200-206. ISSN 1450-5061.
- ŠIMAKOVA SPEVAKOVA, Marina, 2019b. Slovačka nauka o književnosti: od teorije do njene primene. In *Susret kultura*. Novi Sad: Filozofski fakultet, s. 223-232. ISBN 978-86-6065-544-0.
- ŠIMAKOVA SPEVAKOVA, Marina, 2020. Oblici slovačke književnosti i nauke o književnosti u delu Mihala Harpanja. *Filološki pregled*, god. 47, br. 2, s. 89-95. ISSN 0015-1807.

- 760 ŠIMAKOVA SPEVAKOVA, Marina, 2021. Intertekstualnost u izabranim tekstovima slovačke nauke o književnosti. *Slavistika*, god. XXV, br. 2, s. 219-225. ISSN 1450-5061.
- ŠTEVČEK, Ján, 1972. Pokus o typológii čítania. *Romboid*, roč. 72, č. 4, s. 53-56.
- ŠPIRK, Jaroslav, 2009. Anton Popovič's contribution to translation studies. Target. *International Journal of Translation Studies*, vol. 21, no. 1, pp. 3-29. EISSN 1569-9986. DOI: 10.1075/target.21.01spi
- VALENTOVÁ, Mária, 2017. Anton Popovič a jeho nitrianska translatologická škola. *World Literature Studies*, roč. 9, č. 2, s. 49-61. ISSN 1337-9275.
- ZAJAC, Peter, 1993. *Pulzovanie literatúry. Tvorivosť literatúry II*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0493-6.

Elektronické zdroje

- DUDOK, Miroslav, 2002. Silska raslojavanja danas. In *Style 2002*, s. 119-127. Dostupné z: <http://www.rastko.rs/filologija/stil/contents-stil01.htm>

Dr. Marina Šimáková Speváková, Assoc Prof.
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
2 Dr Zorana Đinđića
211 01 Novi Sad
Republic of Serbia
E-mail: marina.simak@ff.uns.ac.rs